

Lenka Šaldová

OST-RA-VAR – jedinečná divadelní přehlídka¹

Festival ostravských divadel vznikl v roce 1997 z iniciativy Národního divadla moravskoslezského, konkrétně tehdejšího šéfa činohry Juraje Deáka a dramaturga Marka Pivovara. Pořádá ho činohra Národního divadla moravskoslezského ve spolupráci s Komorní scénou Aréna a Divadlem Petra Bezruče. Název OST-RA-VAR, odkazující k tradičnímu ostravskému pivu a zároveň evokující intenzivní divadelní vření, byl poprvé použit v roce 2000,² kdy byl rovněž doplněn o podtitul Festival ostravských činoherních divadel. Ovšem kromě tří výše zmíněných činoherních souborů se ho až do roku 2012 účastnilo též Divadlo loutek, příležitostnými hosty jsou studenti Janáčkovy konzervatoře a gymnázia v Ostravě a amatérské Bílé divadlo.

V roce 2014 dosáhl festival plnoletosti – a tak je nejvyšší čas ohlédnout se nazpět a zamyslet se nad tím, v čem je tato přehlídka unikátní, co za ta léta přinesla a co v českém divadelním kontextu dnes znamená. Prošla jsem nejrůznější dostupné materiály,³ soustředila potřebná fakta a mým cílem je věcné shrnutí historie OST-RA-VARu a formulace témat, která nad ním přirozeně vyvstávají. Ale ohlédnutí to bude také do jisté

1 Text vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2014/26, 00023272).

2 Název převzali organizátoři festivalu od studentů olomoucké Univerzity Palackého (Katedry teorie a dějin dramatických umění), kteří tak v roce 1999 nazvali festivalový zpravodaj.

3 V archivu Národního divadla moravskoslezského jsou dostupné složky k jednotlivým ročníkům festivalu, obsahující oficiálně vydávané materiály, festivalové zpravodaje i ohlasy v tisku. Pod číslem A9162 je tu uložena i bakalářská práce Barbory Mžíkové, studentky Ostravské univerzity v Ostravě (Filozofická fakulta, Katedra české literatury a literární vědy), z roku 2013, která obsahuje mj. soupis festivalových představení od roku 1997 do roku 2012. Samotný text je užitečný nejspíše shrnutím nejrůznějších faktů, jde v podstatě o kultivované přetlumočení dostupných materiálů, nikoli skutečnou odbornou reflexi.

míry osobní: prožila jsem s OST-RA-VAREm patnáct let svého profesního života, poprvé jsem na něj přijela v roce 1999 jako studentka 4. ročníku divadelní vědy na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, do roku 2014 jsem pak vynechala pouze tři ročníky (2005, 2009 a 2010). V podstatě jsem vzorovým adresátem festivalu: nejprve jako studentka, která se v Ostravě učila formulovat a obhajovat svůj názor na představení, obklopena zkušenějšími teatrology a kritiky, poté krátce jako pedagožka, která přemýšlela, jak vést studenty, aby jejich projev obstál na odborném fóru, a kromě toho jako kritička, která nejen intenzivně diskutuje na festivalových seminářích, ale též pravidelně nominuje ostravská divadla a jejich inscenace na různá ocenění.

Ostrava opomíjená, objevená, oslavovaná

„Festival je určen výhradně divadelním pedagogům, kritikům a teoretikům, kulturním redaktorům a praktickým divadelníkům, stejně jako studentům vysokých divadelních škol (praktických i teoretických) – tedy všem těm, kdo mají divadlo jako hlavní náplň pracovní či studijní“, dočteme se ve zvacím dopise, který každým rokem posílá tajemnice festivalu Hana Spurná. Při prvním, resp. nultém ročníku⁴ se jich sjelo do Ostravy přes osmdesát, v roce 2001 jich bylo přes sto padesát, mj. nově též hosté ze zahraničí (ze Slovenska a Katovic), v roce 2005 už přes dvě stovky. Zájem je v posledních letech tak veliký, že je třeba (s ohledem na kapacitu sálů) počet účastníků regulovat.

Juraj Deák zakládá festival s jasným hlavním cílem: získat pozornost pro divadelní dění v Ostravě. V novinových zprávách je v roce 1997 opakovaně citováno jeho postesknutí, že divadelní odborníci „nějak ztratili do Ostravy cestu“. (TA 1997) V dalších letech znovu několikrát zopakoval, že nestojí o slávu, ale o zájem odborníků: „Nejde nám o to, aby nás chválili, chceme, aby o nás věděli.“ (JIROUŠEK 2000) Krásné, idealistické prohlášení – a dokonce je na něm, jak dále uvidíme, něco pravdy. Nicméně těžko si představit, že by v Ostravě zakládali festival, kdyby nebyli přesvědčeni o tom, že zaslouží chválu a uznání. U zrodu festivalu rozhodně stálo sebevědomí tvůrců, kteří věřili, že mají být objeveni. A rovnou dodejme, že na tom není nic špatného. Ostatně jejich sebevědomí bylo oprávněné, jak potvrzuje osmnáct ročníků festivalu, při nichž sice bývají kritizovány (ba i zcela odmítány) jednotlivé inscenace, ale nikdy nebylo zpochybněno, že je Ostrava inspirativním, do značné míry výjimečným divadelním centrem, které je třeba sledovat. Vysoká prestiž ostravských divadel se odráží v tiskových ohlasech na festivalová představení i v nominacích na ceny, v pozváních na festivaly, jichž se ve zvýšené míře ostravským souborům dostává, i ve zvýšeném zájmu České televize o ostravské inscenace.

Podívejme se, jak se OST-RA-VAR na zvýšení prestiže ostravského divadla podílel. Ne že by se ostravská divadla neúčastnila festivalů nebo nehostovala v Praze už před

4 První ročník, který se uskutečnil ve dnech 13.–16. března 1997, byl původně označen jako nultý, teprve v roce 2001 byl započítán, v roce 2000 se tak podle všech oficiálních materiálů konal třetí ročník, v roce 2001 pak rovnou ročník pátý.

jeho vznikem. Právě v roce 1997, kdy festival vznikl, byl v Praze k vidění *Višňový sad* z Komorní scény Aréna a Národní divadlo moravskoslezské zde představilo dokonce tři své inscenace: *Komika* (v Divadle na Vinohradech), *Baladu pro banditu* a *Naše furianty* (v Divadle pod Palmovkou). Již od roku 1996 se Národní divadlo moravskoslezské také pravidelně účastní brněnského Trialogu. Nicméně je zjevné, že od založení OST-RA-VARu mají ostravská divadla větší možnosti. V roce 1998 se na plzeňském Mezinárodním festivalu Divadlo (při jeho šestém ročníku) poprvé objevilo ostravské divadlo, totiž nejuspěšnější inscenace OST-RA-VARu toho roku: *Strýček Váňa* z Národního divadla moravskoslezského v režii Oxany Meleshkinové. Od té doby jsou do Plzně zvana ostravská divadla pravidelně, přičemž téměř vždy jde o inscenace, které na OST-RA-VARu zaznamenají v daném či předchozím roce výrazný ohlas: Národní divadlo moravskoslezské tak v Plzni sehrálo *Romanci pro křídlovku*, *Můj boj*, *Hedu Gablerovou* a *Moskvu-Petušky*, Komorní scéna Aréna *Svatbu*, *Racka*, *S nadějí, i bez ní* a *Ruskou zavařeninu*, Divadelní společnost Petra Bezruče *Skleněný zvěřinec*, *Trainspotting*, *Evžena Oněgina*, *Divokou kachnu*, *Romea a Julii* a *Audienti*. V roce 2003 se v programu sešly dokonce tři ostravské inscenace: *Ústa Micka Jaggera* (Divadelní společnost Petra Bezruče), *O rybáři a rybce* (Divadlo loutek Ostrava) a *Psí srdce* (Komorní scéna Aréna). Jedním z cílů plzeňského festivalu je ukázat to nejlepší z domácího divadla – a Ostrava je v programu druhým nejčastěji zastoupeným městem po Praze, předčila dokonce i Brno. Ostatní mimopražská divadla se v Plzni objevují jen výjimečně vícekrát. Připomeňme, že inscenace pro Plzeň vybírá dramaturgická rada, v níž je mj. jeden z nejvěrnějších účastníků OST-RA-VARu Jan Kerbr a kromě něj např. příležitostní účastníci Kamila Černá či Jitka Sloupová. Další kritikové a teatrologové jsou v přípravné dramaturgické skupině festivalu Divadlo evropských regionů v Hradci Králové, kterého se ostravská divadla též opakovaně účastní, stejně jako přehlídky České divadlo pořádané agenturou Foibos.

V posledních letech jsou hostování ostravských divadel v Praze ostatně již zcela samozřejmá: ať už to je v rámci akce Malá divadla ostravská ve velkém městě pražském (představení Komorní scény Aréna a především Divadla Petra Bezruče hlavně v Divadle v Celetné), nebo projektu Ostrava v Praze, který se poprvé uskutečnil v roce 2010 v rámci kandidatury Ostravy na titul Evropské hlavní město kultury 2015 – v prvním roce zahrnoval též zpěváky, kapely, fotografy, výtvarné umělce a architektky, poté se proměnil v každoroční divadelní přehlídku. Ostravská divadla mají dnes rozhodně daleko větší prostor, jak na sebe upozornit, respektive jak posílit povědomí o své tvorbě, nežli tomu bylo před osmnácti lety, a to už dnes samozřejmě též nezávisle na OST-RA-VARu. Nicméně není, myslím, pochyb, že na budování dobré pověsti ostravských souborů se OST-RA-VAR zásadně podílel, stejně jako se stále alespoň částečně podílí na jejím udržování. A členům dramaturgických rad festivalů samozřejmě OST-RA-VAR významně ulehčuje situaci, když jim umožní poznat téměř celou produkci z předchozího roku v několika dnech.

V průběhu loňského OST-RA-VARu natáčela Česká televize v Komorní scéně Aréna *Ruskou zavařeninu* – z Arény je to pátá natočená inscenace, po *Průběžné O(s)travě krve*,

Proroku Iljovi, Goldbergovských variacích a S nadějí, i bez ní. Z Divadla Petra Bezruče se na obrazovce objevil *Sluha dvou pánů*, dále *Cyrano, Cinzano* a *Evžen Oněgin*, z Národního divadla moravskoslezského *Matka, Můj boj, Portugálie, Věc Makropulos, Konec masopustu* a *Její pastorkyně*, z Divadla loutek *Trumf* a *Z Deníku Ostravaka*. Během posledních patnácti let zaznamenala Česká televize sedmáct ostravských inscenací a dala tak stejně jako dramaturgové významných domácích festivalů jasně najevo, že považuje Ostravu za inspirativní divadelní centrum – počtem zaznamenaných inscenací ji předčí jen Praha.⁵

V letech 1997–2010 se OST-RA-VAR konal vždy na přelomu února a března, v roce 2011 byl přesunut do podzimního termínu (přelom listopadu a prosince). Impuls ke změně termínu přišel dle slov Marka Pivovara z řad kritiků a pedagogů – ti si byli totiž dobře vědomi toho, že na OST-RA-VARu vidí většinu inscenací s takovým zpožděním, že je nemožno nominovat na ocenění v rámci kritických anket v *Divadelních novinách* či ve *Světě a divadle* (na OST-RA-VARu v roce 2010 byla většina inscenací z roku 2009, na OST-RA-VARu v roce 2009 z roku 2008 atd.). Žádného oficiálního ocenění se tak nedostalo velkému počtu inscenací, na jejichž výjimečnosti se shodla velká část účastníků OST-RA-VARu. Patří mezi ně *Romance pro křídlovku, Portugálie, Ústa Micka Jaggera, Prorok Ilja, Můj boj, Job*, všechny inscenace režiséra Jana Mikuláška do roku 2010 (*Caligula, Královna Margot, Tři sestry, Evžen Oněgin, Heda Gablerová, 1984, Divoká kachna* ad.).

V anketě *Divadelních novin*, ve které vždy v lednu zveřejňuje zhruba stovka oslovených kritiků a divadelníků svůj největší divadelní zážitek z předchozího roku, přičemž lze uvádět pouze inscenace, které v onom roce měly premiéru, se do roku 2011 objevilo vždy několik málo hlasů pro několik ostravských inscenací, převážně od místních (ostravských či olomouckých) respondentů, kteří je poznali již před OST-RA-VAREm.⁷ Výjimku tvoří rok 2003, kdy výrazně uspěly inscenace Bulgakovova *Psiho srdce* z Komorní scény Aréna (10 hlasujících) a Dostojevského *Idiota* z Divadla Petra Bezruče (7 hlasujících) – obě inscenace režiséra Sergeje Fedotova měly to štěstí, že vznikly začátkem roku 2003, obě byly tedy na OST-RA-VARu v roce své premiéry. Změna termínu OST-RA-VARu, která znamená, že účastníci nyní vidí valnou většinu ostravských inscenací v roce jejich premiéry, se v anketě *Divadelních novin* projevila okamžitě. V roce 2011 patnáct z oslovených uvedlo některý z osmi titulů uvedených na OST-RA-VARu, v následujícím roce hlasovalo pro Ostravu opět patnáct z oslovených, přičemž se shodli na čtyřech titulech, a v roce 2013 ostravskou inscenaci vybralo sedmáct z oslovených: dva označili za největší divadelní zážitek roku *Můj romantický příběh* v Divadle Petra Bezruče, sedm *Hráče* v Komorní scéně Aréna a osm *Ruskou zavařeninu* tamtéž, což dokonce stačilo k vítězství v anketě.

5 Mějme přítom na paměti, že s Prahou nemůže žádné jiné město soutěžit vzhledem k tomu, že je v ní nepoměrně více divadel nežli kdekoli jinde.

6 Srov. rozhovor s Markem Pivovarem. Festivalový zpravodaj (2011): 1.

7 Jen pro příklad: v roce 2008 pět hlasů pro čtyři různé inscenace, v roce 2009 devět hlasů pro pět různých inscenací, v roce 2010 tři hlasy pro tři různé inscenace.

Situace v anketě divadelních kritiků, kterou každoročně pořádá časopis *Svět a divadlo*,⁸ je velmi podobná. V kategorii Nejlepší inscenace bylo v letech 1997–2010 zmíněno několik ostravských inscenací (*Strýček Váňa*, *Krvavá svatba*, *Prorok Ilja*, *Svatba*), nicméně výrazný úspěch zaznamenala pouze inscenace *Psího srdce* z Komorní scény Aréna v roce 2003 – zvítězila v kategorii Nejlepší inscenace roku a Michal Čapka skončil první v kategorii Nejlepší mužský herecký výkon. A stejně jako v *Divadelních novinách*, i ve *Světě a divadle* v tomto roce zabodovala též inscenace *Idiota* z Divadla Petra Bezruče (3.–4. místo v kategorii Nejlepší inscenace, Lucie Žáčková za roli Nastasji Filipovny na 2.–3. místě v kategorii Nejlepší ženský herecký výkon). Průlom nastal opět až po změně termínu festivalu, konkrétně v roce 2012, kdy mezi třemi nejlepšími inscenacemi roku skončily hned dvě ostravské: *Na Větrné hůrce* z Divadla Petra Bezruče a *S nadějí, i bez ní* z Komorní scény Aréna; kromě toho Alena Sasínová-Polarczyk (*S nadějí, i bez ní*) a Sylvie Krupanská (*Na Větrné hůrce*) skončily na 2. a 3. místě v kategorii Nejlepší ženský herecký výkon a Tomáš Dastlík (*Na Větrné hůrce*) na 3. místě v kategorii Nejlepší mužský herecký výkon. Obě divadla navíc oproti předchozím letům získala více hlasů také v kategorii Divadlo roku. V roce 2013 pak ostravské úspěšné tažení pokračovalo, korunováno dvěma cenami: Komorní scéna Aréna se stala Divadlem roku, *Ruská zavařenina* z tohoto divadla byla mezi třemi nejlepšími inscenacemi roku a Tereza Vilišová v roli Amy z *Mého romantického příběhu* (Divadlo Petra Bezruče) zvítězila v kategorii Nejlepší ženský herecký výkon.

Ostravští divadelníci získali v posledních patnácti letech další ceny, jejichž vazba na OST-RA-VAR není tak jednoznačná a snadno vystopovatelná, jako je tomu u dvou anket, do nichž přispívají především kritikové. Michal Čapka a Tereza Dočkalová získali Cenu Thálie pro činoherce do 33 let, Norbert Lichý Cenu Thálie 2008 za roli Mendela Singera v inscenaci *Job* (když rok předtím byl nominován za roli Dodge v *Pohřbeném dítěti*), dvakrát byla na Cenu Thálie nominována také Anna Sasínová-Polarczyk (za roli Arkadinové v *Rackovi* a v *Bleše*) a Cenu Thálie 2013 získala Tereza Vilišová za roli Amy v *Mém romantickém příběhu*. Inscenace hry *S nadějí, i bez ní* získala Cenu Marka Ravenhilla, tj. ocenění za nejlepší českou inscenaci nového dramatického textu (v nominacích byla ve stejném roce též inscenace *Amiga* Nikolaje Koljady, taktéž z Komorní scény Aréna). Když se podíváme, jak pečlivě Komorní scéna Aréna i Divadlo Petra Bezruče informují o svých úspěších na svých webových stránkách, je jasné, že každé takové ocenění, které tu získali, neznamená jen zviditelnění v rámci celé republiky, ale zároveň i podstatnou zprávu pro jejich vlastní, ostravské publikum: podívejte, jak dobré tohle VAŠE divadlo je.⁹

Z výše uvedeného je jasné, že ostravská divadla v posledních letech získala v českém divadelním kontextu velmi významné, až prominentní postavení, stejně jako to, že

8 Ceny, které jsou na základě ankety udíleny, jsou známy především jako Ceny Alfréda Radoka. Pro všechny kategorie se název ustálil až koncem 90. let. V roce 2014 rozhodla správní rada Nadačního fondu Alfréda Radoka, že nebude ceny dále udělovat, nicméně anketa ve *Světě a divadle* pokračuje dál.

9 „Normální“ bezručovské a arénovské publikum obě divadla obsáhle informují i o OST-RA-VARu. Na jejich webových stránkách jsou k nalezení například i přetištěné texty z festivalových zpravodajů.

OST-RA-VAR v tom hrál a nadále hraje nikoli nepodstatnou roli. Pro obě „malá“ ostravská divadla, na rozdíl od pevně institucionálně ukotveného činoherního souboru Národního divadla moravskoslezského, měl OST-RA-VAR a věhlas, který jim přinesl, dokonce možná skoro existenční rozměr. Připomeňme, že Komorní scéna Aréna, která vznikla jako nástupnická organizace bývalého Divadla hudby, měla za sebou v roce 1997 teprve čtyři roky existence s vlastním hereckým souborem – který jiný takto mladý soubor hledající svoji tvář měl u nás to štěstí, že o sobě mohl tak razantně dávat vědět? Divadlo Petra Bezruče se zase v roce 1990 přestěhovalo z Domu kultury Vítkovic do komorního prostoru, což nutně ovlivnilo jeho směřování. OST-RA-VAR tak i pro toto divadlo přišel v pravou chvíli, kdy hledalo novou tvář, nejprve pod vedením Michala Przebindy, poté Janusze Klimszy (2001–2004).

A ještě jedna poznámka: OST-RA-VAR za ta léta jednoznačně pomohl i jednotlivým osobnostem na cestě za kariérou mimo „domovskou“ Ostravu. Našla by se již pěkná řádka herců, kteří na OST-RA-VAREch zazářili a vydali se dál, namátkou Richard Krajčo, Jan Hájek, Marek Holý, Tereza Bebarová, Jana Bernášková, Lucie Žáčková. Především ale OST-RA-VAR výrazně pomohl dvěma režisérům: Juraji Deákovi a Janu Mikuláškoví. Deák byl šéfem činohry Národního divadla moravskoslezského v letech 1994–2004 a jak ukazují festivalové debaty v posledních letech, nejsem zjevně jediná, kdo stále vzpomíná na jeho šéfovskou éru s rozehvěním a obdivem (a trochu smutkem, že je minulostí). Právem si podle mě získal v Ostravě na přelomu tisíciletí jméno jako šéf i režisér (mj. *Šumař na střeše*, *Muž z La Manchy*, *Tři sestry*, *Krvavá svatba*, *Můj boj*), načež se vydal do Prahy, nejprve do Divadla Na Fidlovačce, nyní (po krátké epizodě v plzeňském Divadle J. K. Tyla) působí jako umělecký šéf a režisér v Divadle na Vinohradech. A co se Jana Mikuláška týče, Jitka a Jan Šotkovští v pokusu o jeho portrét píší o průlomu do obecného kritického povědomí, který nastal v souvislosti s jeho inscenací *Evžena Oněgina* (ŠOTKOVSKÝ a ŠOTKOVSKÁ 2010: 85–92). Mikulášek se sice za své ostravské inscenace nedočkal příliš mnoha oficiálních ocenění, ale na základě OST-RA-VARu se jim dostávalo výrazné publicity a byly zvány na festivaly, což značně přispělo k razantnímu zvýšení povědomí o něm a otevřelo mu zřejmě i dveře do dalších divadel, především do brněnské Reduty, kde své postavení prominentního režiséra dneška upevnil.

Divadelníci versus kritikové

K čemu je dobrá divadelní kritika? Zajímá vůbec někoho z umělců, co si kritik myslí, co napíše? Iniciátoři OST-RA-VARu měli evidentně jasno: nestačí dělat dobré divadlo, je potřeba, aby se o něm mluvilo, psalo. Projevili pochopení pro kritiku jako disciplínu, která znamená odborně podloženou diskusi o díle, a tím jeho přirozené pokračování. A tak povolali divadelní kritiky a pedagogy – a právě pro ně (a pro studenty jakožto možné budoucí kritiky a pedagogy) uspořádali tento festival. Podařilo se jim snad ještě

více, nežli na začátku doufali: získali zapálené propagátory ostravského divadla, kteří se znovu a znovu vracejí. Jsou to svého druhu fanoušci, i když nikoli nekritičtí ve svých soudech. V programové brožuře 10. ročníku festivalu v roce 2006 otiskli organizátoři vyznání těch nejvěrnějších (rozuměj nejčastějších) účastníků z řad kritiků a pedagogů. Z těchto vyznání je jasné, že se podařilo vybudovat vztah oboustranně výhodný: kritické a pedagogové učinili leccos pro to, aby se o ostravském divadle vědělo – ovšem to proto, že pro každého z nich (z nás) znamená OST-RA-VAR zásah do života, znamenal a stále znovu a znovu znamená objevy divadelní i obyčejně lidské. V hledištích divadel i v inspirativních divadelních klubech v Divadle Jiřího Myrona či Divadla Petra Bezruče (však jde do značné míry i o událost společenskou).

V roce 1997 do Ostravy přijeli z Olomouce pedagogové Jiří Štefanides a Tatjana Lazorčáková, z pražské divadelní vědy Petr Pavlovský a Vladimír Just, kritické Vladimír Hulec, Jan Kerbr, Radmila Hrdinová, Marie Reslová, Jaroslava Suchomelová, Jiří P. Kříž a z Brna Luboš Mareček. Mnozí z nich jezdí na OST-RA-VAR dodnes, postupně k nim přibývali např. Jan Roubal, Josef Herman, Lenka Jungmannová, Vladimír Mikulka, Vít Závodský, Zdeněk Hořínek, Věra Ptáčková, Marie Caltová, David Drozd, Jan Grulich či Pavla Bergmannová, abych jmenovala pár těch, kteří přijíždějí či přijíždějí pravidelně. Mám v paměti mnoho svých (povětšinou mladších) spolužáků, kteří tu stejně jako já nabírali zkušenosti a kteří se poté etablovali v oboru, třeba Jan Petružela, Kateřina Rathouská, Vojtěch Varyš... A v posledních letech potkávám na OST-RA-VARu nastupující generaci kritiků: Veroniku Štefanovou, Martina Macháčka či Michala Zahálku. Přesně to vyjádřil Vladimír Mikulka na blogu Nadivadlo: „Díky OST-RA-VARu má o zdejších divadle velmi slušné povědomí celá jedna generace kritiků, teatrologů a dramaturgů.“ (MIKULKA 2013)

OST-RA-VAR je ovšem výjimečný tím, že organizátorům od začátku nešlo jen o to, aby kritické, pedagogové a studenti zasedli do hledišť. Jejich záměrem bylo vyprovokovat přímý kontakt: projevíli zájem o debatu s nimi, tedy přinejmenším zájem poslechnout si, jak kritické, pedagogové a studenti debatují mezi sebou o jejich inscenacích.

Jedno ze základních specifik OST-RA-VARu, které ho významně odlišuje od ostatních festivalů na našem území, je přitom fakt, že není přehlídkou výběrovou: ostravská divadla neprezentují pouze ty inscenace, které považují za nejlepší, ale nabízejí co možná nejkompletnější vzorek inscenací z posledního roku – tolik, kolik se jich rozumně vejde do čtyř dní, průměrně 13–14 představení, z nichž první začínají v deset hodin dopoledne a poslední končí před půlnocí, nejvíce to bylo v roce 2002 představení devatenáct.¹⁰ A zásadní specifikum číslo dvě, které s tímto přímo souvisí: neoddělitelnou, klíčovou součástí festivalu jsou semináře, v nichž se postupně diskutuje o všech festivalových

10 Na debatních seminářích se opakovaně objevovala otázka, jestli by nemohlo Národní divadlo moravskoslezské v rámci festivalu ukázat také alespoň jednu (rozuměj nejvydařenější) operní inscenaci, zvláště urputný byl v tomto směru Petr Pavlovský. Takový požadavek je ale mimo logiku OST-RA-VARu, který je záměrně nevýběrový a při kterém jde o to, aby se o jednotlivých inscenacích diskutovalo v příslušném kontextu, se znalostí co možná největšího počtu inscenací příslušných souborů či divadel.

inscenacích. Úvodní vstupy mají vždy jeden student a po něm jeden pedagog či kritik, jejichž úkolem je nabídnout svůj pohled na inscenaci a především: nastolit otázky a témata k debatě. V tomto smyslu jde opravdu o pracovní setkání – a platí vyjádření Juraje Deáka, že nejde (jen) o chválu: organizátorům OST-RA-VARu jistě bylo od začátku jasné, že nějakou chválu sice zažijí, ale že rozhodně nemůže obstát každá inscenace.

S nápadem pořádat semináře a získat tak obsáhlejší zpětnou vazbu přišel dramaturg Marek Pivovar, který si v roce 1999 liboval, že „dvě strany – tvůrci a kritici, které musí mít vždy rozdílné soudy, se spolu domluvily velice věcně. Letos se už nestalo, co bylo ještě na nultém ročníku – ostych, jistá nevráživost a nedůvěra“ (MAO, JAM 1999). Značnou zásluhu na tom mají – dodávám za sebe – samozřejmě ostravští umělci, kteří dali (dávají) najevo ochotu naslouchat názorům, byť to pro ně leckdy nemusí být příjemné. V roce 2004 jsem měla úvodní slovo k inscenaci Divadla Petra Bezruče, kterou jsem považovala za velmi nevydařenou. Poté si vzal slovo Janusz Klimsza, tehdejší šéf Bezručů. Konfrontace? Hořkost? Nic z toho – k mému překvapení konstatoval, že jsou s touto inscenací nespokojeni a hledají důvody, kde se stala chyba. Proto ji uvádějí i na této přehlídce, aby slyšeli náš názor. OST-RA-VAR jednoduše ukázal, že jisté spojení mezi divadelníky a kritiky je možné. Ale nedělejme si iluze, toto spojení vždy bude velmi křehké. „Představa, že divadelníci a kritici jsou na jedné lodi a nějak si všechno přátelsky vyříkají a pak si padnou do náruče, je krásná, ale naivní“, napsal Vladimír Mikulka do diskuse, která se rozvinula po sedmnáctém ročníku OST-RA-VARu v rámci blogu Nadivadlo poté, co tu zveřejnil spekulace, že Národní divadlo moravskoslezské už nebude další ročník festivalu pořádat. „Poslední kapkou bylo velmi nevlídné přijetí představení *Tristan a Isolda*, v jehož průběhu se podstatná část festivalového publika stále hlasitěji směla, i když to režisér a herci mysleli úplně vážně.“ (MIKULKA 2013) Národní divadlo moravskoslezské osmnáctý ročník uspořádalo a ředitel Jiří Nekvasil i dramaturg Marek Pivovar na rozborových seminářích dementovali, že by tu vůbec byl úmysl festival zrušit. Nicméně v prosinci 2013 se pod Mikulkovým článkem mezi čtyřiceti (!) komentáři objevilo mj. vyjádření dramaturgyně Kláry Špičkové, podle níž herci Národního divadla moravskoslezského chtěli hlasovat o neúčasti divadla na festivalu: „Naši herci ale nechtějí být nadále pokusnými králíky festivalového publika a to věřte, zkousli během let festivalů ledacos. [...] Možná by festival měla organizačně přebrat Aréna a Bezruči. Nezávidíme malým divadlům jejich úspěch, soubor Národního se jen tohoto divadelního maratonu už nechce účastnit.“ (MIKULKA 2013) Paradoxní je, že o rok dříve právě Klára Špičková tvrdila: „Semináře se posouvají stále k vyšší kvalitě, nepadají tady dojmologie, ani afektované bitvy, jak to bylo v minulosti, aniž se kritika pak dotýkala meritů věci. Představují se tady už celkem fundované rozbory.“ (BREDEROVÁ 2012: 4)

K rozborovým seminářům se ještě vrátím, skepti Kláry Špičkové na konci roku 2013 každopádně potvrdilo několik herců, kteří v anketě deníku Ostravan.cz za nejhorší divadelní zážitek uplynulého roku označili OST-RA-VAR. Podle Jana Fišara „rok od roku stále více skomírá a přestává mít jakýkoliv smysl“, podle Petry Lorencové při

17. ročníku „místo sváteční divadelní atmosféry zavládlo velké napětí a přehnané emoce“ (VRCHOVSKÝ 2014). Ať tvrdí Klára Špičková cokoli, není, myslím, náhoda, že se nespokojené hlasy ozývají převážně z Národního divadla moravskoslezského. Organizátoři OST-RA-VARu od začátku dělají, co mohou, aby nepodporovali konfrontaci, rivalitu a podtrhli to, co ostatně většina hostů pravidelně konstatuje a obdivuje, totiž schopnost ostravských divadel kooperovat a zároveň si udržet vlastní profil. Pouze v letech 2010 a 2011 tak probíhala anketa festivalového zpravodaje, na základě které se udílely festivalové ceny v několika kategoriích po vzoru Cen Alfréda Radoka (nejlepší inscenace, mužský a ženský herecký výkon, scénografie, kostým, hudba). Po dvou letech se festival vrátil ke striktně nesoutěžnímu charakteru – v prvním čísle festivalového zpravodaje 2012 se objevila noticka: „Na přání divadel letos nebudeme pořádat divácko-kritickou anketu o festivalová NEJ.“ (REDAKCE 2012) Po problémech v roce 2013 byl vedle klasických roborových seminářů zařazen ještě jeden s tématem „Specifika malých a velkých (nejen) ostravských scén“, přičemž cíl byl průhledný: poukázat na rozdílné podmínky jednotlivých scén a rozdílné „zadání“ jednotlivých divadel vzhledem k tomu, jakou roli mají plnit v Ostravě / v regionu, a obhajovat tak trochu současné směřování Národního divadla moravskoslezského.

Při pohledu na výše uvedený souhrn úspěchů ostravských divadel v posledních letech je nápadné, že se téměř všechny týkají Arény a Bezručů. A již několik let vyznívají i debaty na seminářích opravdu značně probezručovsky a proarénovsky, na úkor největší ostravské scény – na rozdíl od prvních let, kdy byly Aréna a zvláště Bezruči dokonce možná trochu ve stínu Národního divadla moravskoslezského. Radmila Hrdinová v roce 1997, v článku příznačně nazvaném „Pražští kritici objevovali ostravské divadlo“, s obdivem psala o velkém hereckém potenciálu souboru, vyzdihujíc tehdy jména Jan Filip, Stanislav Šárský, Tereza Bebarová, Anna Cónová, Veronika Forejtová, Tomáš Jirman, Apolena Veldová, Jan Fišar, Vladimír Čapka a Karel Čepek (HRDINOVÁ 1997) – a obdiv k hercům ostravské první scény, schopným stylových proměn od divadla velkého gesta s přesně odměřenou mírou romantického patosu (včetně muzikálového projevu) přes civilní, naopak zcela odromantizovaný projev až po grotesku a bláznivou komedii, se jako leitmotiv vracel na roborových seminářích po mnoho let, přičemž k často skloňovaným jménům přibyli Vladimír Polák, David Viktora, František Večeřa, František Strnad a další. Všechny tyto stylové polohy působily tak samozřejmě, že jsme možná ani nedomýšleli, kolik za tím muselo být úsilí režisérů určujících tehdy profil divadla, tedy především Juraje Deáka a Radovana Lipuse. A osobně si myslím, že jestli dnes něco činohře Národního divadla moravskoslezského chybí, pak jsou to právě takové dramaturgicko-režijní osobnosti, které by přirozeně tíhly k velkému jevišti a dokázaly (nebo chtěly) na něm rozvíjet herecké divadlo, jak jsme ho tu poznali na přelomu tisíciletí, kdy nad formální, vizuální okázalostí převládala důvěra v pečlivě stylově a významově vypracovaný projev herce. Což přitom vůbec neznamenalo, že by šlo o méně originální výklady děl, nežli jsou v Národním divadle moravskoslezském k vidění dnes. Ostatně

v souvislosti s Arénou a Bezručí se v posledních letech také stále mluví o skvělých hercích a hereckém divadle – a i tady podle mě platí, že jsou tak skvělí, protože pracují s inspirativními režijními osobnostmi typu Ivana Krejčího, Janusze Klimszy či Martina Františáka a protože dostávají takové herecké příležitosti, jaké dostávají. Dramaturgie, tj. volba konkrétních titulů, respektive témat, tu jde ruku v ruce s vědomím specifické poetiky daného souboru, prostoru, v němž hraje, i hereckého a lidského potenciálu jednotlivých hereckých souborů, stejně jako se znalostí publika, na které se divadla obrací – tak by se možná dala shrnout základní charakteristika Arény a Bezručů, jak vyplývá z hodinových diskusí na rozborových seminářích v posledních letech. Rozsáhlejší analýza ostravského divadelního života, jak jsem ho díky OST-RA-VARu poznala v posledních osmnácti letech, stejně jako analýza jednotlivých ostravských inscenací, by byly nad rámec tohoto textu věnovaného fenoménu OST-RA-VAR. A tak na závěr těchto základních tezí k situaci divadla v Ostravě přidávám už jen jednu další, která se na rozborových seminářích v různých variacích také vrací: jestli něco znovu a znovu láká kritiky, pedagogy a studenty do Ostravy, pak je to téměř hmatatelná tvůrčí atmosféra, která tu panuje. Slovy Jana Kerbra z programové brožury k 10. ročníku festivalu: „Z divadla je tu přes rampu cítit snaha i touha dobírat se něčeho podstatného o smyslu našich existencí, spolu s diváky se na této pomyslné disputaci podílet, nesklouznout do šedi, ale jítřit, osvěžovat, pomáhat.“

OST-RA-VAR – dílna pro studenty a pedagogy

A ještě z jiného úhlu pohledu lze vnímat OST-RA-VAR: jako službu českému školství, jako specifickou laboratoř, skoro až výukový program pro studenty, kteří nejenže mohou (a měli by ještě více) diskutovat na rozborových seminářích, ale od roku 1999 se realizují též jako redaktori festivalového zpravodaje, od roku 2006 navíc videozpravodaje. V prvních letech připravovali zpravodaj studenti katedry Teorie a dějin dramatických umění na Univerzitě Palackého v Olomouci, v roce 2002 si konkurenční zpravodaj prosadili pražští studenti, od roku 2003 pak byl zas zpravodaj jeden, s redakcí složenou ze studentů z různých škol. Zpravodaj dle slov prvních redaktorů

vznikl z potřeby aktuálně mapovat, zaznamenávat, reprodukovat, komentovat denní vřeni i třeni, vznikající na festivalu. Měl by být místem, kde by zejména studenti, ze své nezávislé pozice, přesvědčení o pravdivosti a progresivnosti svých názorů a postřehů, mohli tyto zaznamenat, dát do pranice a předejít tak přenášení a protahování zde započatých debat na stránky oficiálního tisku.¹¹

11 V roce 1999 zpravodaj připravovali Radana Kovaříková, Eva Petláková a Roman Vičík, citace je z úvodního slova v úvodním čísle.

Přinášel rozhovory, glosy, recenze, texty vážné i nevážné (třeba průvodce po ostravských putykách), byl psán někdy v serióznějším, jindy v záměrně trochu humoristickém stylu. Odborná reflexe, kterou nabízel, byla za ta léta velmi různé kvality formální i myšlenkové – leč nemá cenu nyní zpětně analyzovat jednotlivé texty a usvědčovat leckteré autory, píšící své glosy nad ránem po náročném festivalovém dni, z absence dostatečného vědomostního, teoretického i historického zázemí. Myslím, že je nutné zpravodaje vnímat jako pracovní materiál, nad nímž bylo možno diskutovat v Ostravě a po skončení festivalu i na jednotlivých katedrách. Při pohledu na zpravodaje posledních let lze ale každopádně říci, že se od prvních let výrazně profesionalizoval – jestliže na začátku byl prostým souhrnem sesbíraných textů, v posledních letech je znát redaktorská ruka. Ostatně na starost si ho vzali zkušenější autoři, v letech 2011 a 2012 byl (málo píšícím, ale hodně redigujícím) šéfredaktorem dokonce Vladimír Mikulka, po něm zpravodaj převzal také již poměrně zkušený autor Martin Macháček, v redakci působili Veronika Štefanová, Michal Zahálka či Táňa Brederová, tedy autoři, kteří dnes již publikují v odborných časopisech. Studenti se dnes daleko více realizují ve videozpravodajích.

Při vši úctě k Jiřímu Štefanidesovi, který vedl rozborové semináře dlouhých patnáct let, festivalovým oficiálním diskusím, myslím, prospívá současný razantnější moderátorský přístup Davida Drozda. Škoda, že většina rozborových seminářů není zaznamenána, jako se stalo v roce 2012, kdy pořadatelé získali dotaci na vydání sborníčku – transkripcie rozborových seminářů. Jsou totiž nejen svědectvím o ostravských inscenacích, ale také neméně výmluvným svědectvím o stavu současné teatrologie a kritiky a uvažování o divadle vůbec.

Proč právě Ostrava? Proč jen Ostrava?

Festival typu OST-RA-VARu je rozhodně nemyslitelný v Praze – na to je v ní příliš mnoho divadel, která jsou příliš soustředěna na sebe sama, s ostatními v konkurenčních vztazích. V regionálních divadelních centrech zase bývá většinou pouze jeden dominantní soubor, což je na uspořádání takovéto přehlídky (a přilákání dostatečného auditoria na několik dní) zřejmě málo – několik let se konala bilanční přehlídka ve Zlíně a před časem zvažoval založení přehlídky inscenací Jihočeského divadla v Českých Budějovicích tehdejší ředitel Jiří Šesták, v podstatě se stejným cílem: dostat divadlo do širšího povědomí. V zahraničí ale svůj pandán OST-RA-VAR přece jen má: v Košicích se v roce 2014 uskutečnil již čtrnáctý ročník divadelní přehlídky inscenací Státního divadla Košice, která se koná vždy na konci sezóny a zahrnuje všechny inscenace, které měly premiéry v posledním roce. Na rozdíl od OST-RA-VARu jsou tu k vidění inscenace všech souborů (čínohra, opera, balet), ale podobnost je nepřehlédnutelná: na festival jsou sezváni teatrologové, muzikologové, kritici, pedagogové a studenti, kteří v diskusi s tvůrci analyzují představení, která tu vidí. Podle slov ředitele Petera Himiče festival

vznikl, protože z Bratislavy do Košic je daleko a v Košicích si nedělají iluze, že odtamtud odborníci budou v průběhu roku dojíždět na každou premiéru. Divadlo získává zpětnou vazbu a pozornost, která se mj. několikrát projevila i v nominacích na Dosky, ceny slovenské divadelní kritiky (REDAKCE 2014).

V České republice by se taková interní divadelní přehlídka mohla konat ještě nejspíše v Brně – ostatně v roce 2010 tu vznikl zcela nový festival, který společně pořádají brněnská divadla, přičemž každý ročník má na starosti jeden z divadelních ředitelů. Problém Divadelního světa Brno, jak jsem ho před dvěma lety blíže poznala, je ovšem v tom, že pořadatelé nemají jasno, chtějí-li konkurovat festivalům, jakými jsou Mezinárodní festival Divadlo v Plzni a Divadlo evropských regionů v Hradci Králové, nebo chtějí-li být tak trochu brněnským OST-RA-VAREm. Chtějí-li oslovit obyvatele Brna (a nabídnout jim zajímavá mimobrněnská, zvláště zahraniční představení), nebo přilákat do Brna hosty odjinud (a nabídnout jim zajímavá brněnská představení). Festival tak kombinuje Hlavní program (hosty festivalu) a sekci Máme doma (výkladní skříň brněnských scén), přičemž se zatím nepodařilo ani přesvědčit obyvatele Brna, aby přijali festival za svůj, ani seznat do Brna větší odborné auditorium. Z tohoto hlediska je OST-RA-VAR od samého počátku perfektně promyšlenou, jasně zacílenou akcí – a přes občasné pochyby a dohady již osmnáct let velmi úspěšně plní úkoly, které si pořadatelé stanovili.

Bibliografie

- BREDEROVÁ, Táňa. 2012. Klára Špičková: Baví mě sledovat postřehy lidí, ne jim něco vysvětlovat [I Prefer Watching People's Reactions, Not Explaining Anything to Them]. *OST-RA-VAR*, festivalový zpravodaj (1. 12. 2012): 4–6.
- HRDINOVÁ, Radmila. 1997. Pražští kritici objevovali ostravské divadlo [Prague Critics Discovered the Theatre in Ostrava]. *Právo* (19. 3. 1997).
- JIROUŠEK, Martin. 2000. Diváci projdou divadelním varem [Audience Brought to the Theatre Boil]. *Mladá fronta DNES* (1. 3. 2000).
- Mao, jam. 1999. Divadelníci uvítali zájem kritické obce [Theatre Professionals Appreciate the Critical Concern]. *Mladá fronta DNES* (1. 3. 1999).
- MERTA, Josef. 1997. Čas soutěží a festivalů [Contest and Festival Time]. *Triumf* (březen 1997).
- MIKULKA, Vladimír. 2013. Mikulka: Bude OST-RA-VAR zrušen? [Mikulka: Is OST-RA-VAR Going to Be Canceled?] [online]. NaDivadlo (1. 12. 2013) [citováno dne 21. 12. 2014]. Dostupné online na <http://nativadlo.blogspot.cz/2013/12/mikulka-bude-ost-ra-var-zrusen.html#disqus_thread>.
- Redakce. 2012. Nástěnka [Note Board]. *OST-RA-VAR*, festivalový zpravodaj (28. 11. 2012): 1: 15.

Redakce. 2014. Divadelná prehliadka inscenácií sezóny 2013/2014 v košickom divadle. [Theatre Festival of the Best Productions of the Season] [online]. *Opera Slovakia* (28. 5. 2014) [citováno dne 21. 12. 2014]. Dostupné online na <<http://operaslovakia.sk/divadelna-prehliadka-inscenacii-sezony-20132014-v-košickom-divadle/>>.

ŠOTKOVSKÝ, Jan a Jitka ŠOTKOVSKÁ. 2010. Jan Mikulášek – pokus o portrét [Director Jan Mikulášek: An Attempt at a Portrayal]. *Theatralia* 13 (2010): 1: 85–92.

-ta-. 1997. Festival ostravských divadel má přivést do jeviště kritiky [Festival of Ostrava Theatres Is Supposed to Bring Critics to the Stalls]. *Právo* (10. 3. 1997).

VRCHOVSKÝ, Ladislav. 2014. Začíná festival Ost-ra-var. Může se rehabilitovat, ale i pohřbít [Ost-ra-var Festival Is About to Start. Rehabilitation or Burial?]. [online]. *Ostravan* (26. 11. 2014) [citováno dne 21. 12. 2014]. Dostupné online na <<http://www.ostravan.cz/17652/komentar-zacina-festival-ost-ra-var-muze-se-rehabilitovat-ale-i-pohrbit/>>.